

IRENA BUDREWICZ
Zakład Pedagogiki Specjalnej
WSP w Bydgoszczy

NIEPOWODZENIA SZKOLNE JAKO SKUTEK OSŁABIENIA WIĘZI UCZUCIOWEJ DZIECI I RODZICÓW

WSTĘP

M. Tyszkowa stoi na słusznym stanowisku, że wiele przypadków "niepowodzenia szkolnego" dzieci jest rezultatem nie tyle niedostatecznego rozwoju sprawności umysłowej, co raczej ograniczenia możliwości pełnego wykorzystania posiadanych sprawności intelektualnych na skutek różnych zahamowań i konfliktów emocjonalnych oraz zaburzeń osobowości, których źródłem jest bardzo często niesprzyjająca sytuacja rodzinna i błędy wychowawcze popełnione przez rodziców. Ogólna atmosfera życia rodzinnego, a zwłaszcza atmosfera uczuciowa, bywa także przyczyną powodzenia lub niepowodzenia szkolnego¹.

Wychodząc z tych założeń istnieje potrzeba oddziaływań terapeutycznych w tych wszystkich przypadkach różnych zahamowań i zaburzeń emocjonalnych, których konsekwencją jest wystąpienie niepowodzeń szkolnych. Skoro zakłada się, że osłabienie więzi uczuciowej dzieci i rodziców prowadzi do tych zaburzeń a w konsekwencji do niepowodzeń szkolnych przeto wszelkie działania terapeutyczne muszą być poprzedzone diagnozą istniejącej więzi pomiędzy rodzicami i dziećmi. Temu zagadnieniu poświęcony jest właśnie artykuł.

W badaniach moich zjawisko niepowodzeń szkolnych u dzieci uznaję jako przejaw emocjonalnych uwarunkowań tego zjawiska, co nakazuje szukanie jego przyczyn w nierozzerwalnym związku z całym procesem wychowawczym, szczególnie w środowisku rodzinnym, na tle którego te zjawiska występują.

Badanie problematyki rodzinnej jest dosyć trudne ze względu na ogromną ilość zmiennych niezależnych determinujących konste-

lacje rodzinne, jak przeszłość rodziców, wzajemne stosunki między rodzicami, pewne cechy osobowościowe rodziców i dzieci, wzajemne postawy rodziców i dzieci, aktualne warunki życia, liczba dzieci w rodzinie itp.².

Stosunki rodzinne, a więc porozumienia lub też konflikty między rodzicami, nadmiar lub niedobór uczuć, jakimi dążą rodzice swoje dzieci, ilość czasu jaki im poświęcają - wszystko to ma ogromne znaczenie dla prawidłowego lub zaburzonego rozwoju emocjonalnego dziecka.

Analiza materiału empirycznego pozwoliła mi na podjęcie próby wyodrębnienia i przeanalizowania tych czynników, które zakłócają istnienie prawidłowej więzi uczuciowej między dziećmi szkolnymi a ich rodzicami i przyczyniają się do niepowodzeń szkolnych dzieci.

1. Przyczynowo-skutkowy aspekt osłabienia więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi

Zdefiniowanie pojęcia "więź uczuciowa" nie jest zadaniem łatwym, jeśli się weźmie pod uwagę abstrakcyjność tego terminu. "Mały Słownik Psychologiczny" podaje dwa rodzaje przeżyć uczuciowych: Emocje - to uczucia niższe, prymitywne, jak np.: przyjemność, strach, gniew w odróżnieniu od uczuć wyższych, takich jak wdzięczność, wstyd, zazdrość, zwanych krótko uczuciami³. St. Gerstmann i wielu innych autorów, wiąże uczucia z potrzebami. Jego zdaniem we wczesnej ontogenezie główne źródło aktywności człowieka stanowią emocje. W miejsce emocji pojawiają się uczucia, lecz początkowo są one powiązane z potrzebami biologicznymi. Stwierdza, że uczucia mają swe źródła w konkretnych sytuacjach życiowych, w przedmiotach, zdarzeniach i osobach z jakimi człowiek się styka w codziennym życiu. Z punktu widzenia źródeł uczuć wyróżnia uczucia intelektualne, estetyczne i moralno-społeczne. Uczucia moralno-społeczne dzieli na pozytywne i negatywne. Uczucia, które wiążą z sobą ludzi, takie jak radość, przyjaźń i miłość są najbardziej znaczącymi w kształtowaniu więzi emocjonalnych. O więzi emocjonalnej St. Gerstmann pisze, że stanowi ona istotę pozytywnych uczuć moralno-społecznych łącznie z wywołują-

cymi je źródłami. Przedstawia skalę więzi uczuciowej od żywych i silnych więzów, przez obojętność, lekceważenie, niechęć aż do agresywnej wrogości⁴. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że więź uczuciową charakteryzują miłość i przywiązanie. Przywiązanie - jak wiadomo - powstaje, utrwała się i pogłębia z osobami, z którymi współżycie i współdziałanie dają intensywną satysfakcję i radość. To ostatnie stwierdzenie wyraża - jak się wydaje - istotę więzi uczuciowej. Szczególnie takie ujęcie więzi uczuciowej przydatne jest w określeniu więzi uczuciowej między dziećmi i rodzicami.

Interpretacja "niepowodzeń szkolnych" jest zróżnicowana a nawet kontrowersyjna. Szeroko zagadnienie to omawia Cz. Kupisiewicz. Według tego autora niepowodzenia szkolne to "te sytuacje, które charakteryzują się występowaniem doraźnych rozbieżności między wymaganiami wychowawczymi i dydaktycznymi szkoły, a postępowaniem uczniów oraz uzyskiwanymi przez nich wynikami nauczania"⁵. Autor ten przedstawia podział niepowodzeń szkolnych na tzw. ukryte oraz jawne. Wielu pedagogów solidaryzuje się z tym podziałem niepowodzeń szkolnych, jednak podnoszą, że istnieją określone różnice co do ilości faz, w jakich przebiega proces ujawniania niepowodzeń. J. Konopnicki wyróżnia 4 fazy⁶:

Zdrowa rodzina w idealny sposób zaspokaja emocjonalne potrzeby dziecka. W rodzinie patologicznej sytuacje interpersonalne mogą wyzwać wiele reakcji nerwicowych u dziecka, jak również doprowadzić do zaburzeń osobowości i zachowania. Mają tu wpływ takie czynniki jak: niezgoda rodziców, alkoholizm, przejawiana przez nich wrogość, okrucieństwo, zaniedbanie lub nadmierna troskliwość wobec dziecka, a także wiązanie z nimi wygórowanych ambicji rodzicielskich⁷.

W polskiej literaturze współczesnej spotyka się słuszne poglądy, że jednym z istotnych czynników mających znaczenie dla uczuć między rodzicami i dziećmi są niepowodzenia szkolne. Niepowodzenia te mogą być zarówno przyczyną jak i skutkiem braku więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi.

Cz. Kupisiewicz podaje przyczyny niepowodzeń szkolnych uczniów w oparciu o badania psychologiczne i dydaktyczne, między innymi podaje jako jedną z tych przyczyn wpływ rodziny na postępy ucz-

niów w nauce⁸.

Wielu autorów opisując nieprawidłowe postawy rodziców wobec nauki szkolnej dziecka, akcentuje wpływ nieprawidłowych postaw na niepowodzenia szkolne. H. Spionek charakteryzuje kilka takich postaw i ich skutków. Między innymi pisze o obojętności rodziców i braku zainteresowania z ich strony nauką dziecka. "W tej sytuacji nauka staje się dla dziecka czymś mało ważnym. Nikt nie cieszy się z jego dobrych stopni, nie zachęca do przewycięzania piętrzących się trudności. W konsekwencji nie dochodzi do wytworzenia tak podstawowych i decydujących w początkowym okresie nauki motywów pobudzających i zabezpieczających przed zniechęceniem, jak pragnienia sprawienia radości rodzicom, spełnianie ich oczekiwań, zasłużenie na ich aprobatę i miłość"⁹.

Problemem stosunków między młodzieżą a rodzicami zajmowała się także J. Skorubska-Sobańska. Autorka ta określa trzy kategorie tych stosunków, takich jak: dobre, średnie, złe¹⁰. Przeprowadziła również badania nad wpływem tych stosunków na wyniki w nauce. I tak w rodzinach, gdzie panowały stosunki dobre między rodzicami i dziećmi wszyscy uczniowie z tej grupy osiągnęli pozytywne wyniki w nauce, a większość z nich dobre lub bardzo dobre. O postępach w nauce uczniów z grupy "średnich stosunków" pisze: "brak w tej grupie uczniów bardzo dobrych. Są natomiast "dobrzy" i "dostateczni" w równej liczbie. Uczniowie "niedostateczni" - nieliczni. Tam gdzie w rodzinach panowały złe stosunki, autorka następująco charakteryzowała osiągnięcia szkolne młodzieży: "Wyniki i osiągnięcia w nauce tej grupy młodzieży są wysoce niepokojące. Przeważają wprawdzie uczniowie dostateczni, ale aż jedną trzecią stanowią uczniowie niedostateczni, a wśród nich 5,6 % to repecencji"¹¹.

Niesprzyjająca atmosfera uczuciowa w rodzinach w świetle tych badań, ma niewątpliwie duży wpływ na niepowodzenia szkolne dzieci. Z drugiej strony - słabe osiągnięcia w nauce mogą być przyczyną złych stosunków uczuciowych.

J. Skorubska-Sobańska pisze na ten temat "Wykorzystując wypracowania jako źródło informacji o ogólnym charakterze stosunków między młodzieżą a dorosłymi stwierdzam, iż wśród przyczyn złych kontaktów z dorosłymi, o które młodzież była pytana, wymieniane

są przez nią niewystarczające osiągnięcia w nauce"¹².

Powyższe rozważania oparte o wyniki badań autorów i analiza literatury pozwala stwierdzić, że więź uczuciowa nie jest zdeteminowana przez jeden określony czynnik, podobnie jak i osłabiona lub zerwana więź nie wywołuje jedynie określonego skutku. Zarówno przyczyny jak i skutki warunkują się wzajemnie, przy czym są trudne w określaniu ich zasięgu. Problem więzi uczuciowej i związku więzi uczuciowej oraz niepowodzeń szkolnych ma charakter złożony, trudny i wymaga dalszych pogłębionych badań empirycznych.

2. Problematyka i cel badań

Wyróżniony w tytule problem ujemnych wpływów osłabionej więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi na ich osiągnięcia w nauce stanowi jeden z podproblemów szerszego problemu naukowego psychospołecznych uwarunkowań trudności dydaktyczno-wychowawczych, rozwiązywanego przez środowisko naukowe Zakładu Pedagogiki Specjalnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Z ogólnego problemu wyłonione zostały następujące 'szczegółowe zagadnienia:

- emocjonalne interakcje dzieci z trudnościami w nauce z ich rodzicami, na tle klimatu uczuciowego w rodzinie, stosunków między członkami rodziny,
- związek zjawiska "odtrącenia" przez rodziców dzieci z niepowodzeniami szkolnymi,
- problem wpływu czynników w skumulowanej postaci wpływających na osłabienie więzi uczuciowej między dziećmi z niepowodzeniami szkolnymi a ich rodzicami.

Cel badań to wykrycie determinantów warunkujących osłabienie więzi uczuciowych dzieci z rodzicami oraz związku pomiędzy tym zjawiskiem a niepowodzeniami szkolnymi.

3. Hipoteza

Przyjmuję, że hipoteza /termin pochodzący z języka greckiego i oznaczający dosłownie "podkład" lub "przypuszczenie"/ jest naukowym przypuszczeniem co do istnienia lub nieobecności danej rzeczy, zjawiska w określonym miejscu lub czasie¹³.

W moich badaniach hipotezę naczelną formułuję następująco:
Zasadniczy wpływ na osłabienie więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi i na niepowodzenia dydaktyczne tych ostatnich mają takie czynniki jak: niewydolność rodziny w zaspokajaniu potrzeb, nieprawidłowości w stosowaniu systemu nagród i kar, konflikty występujące między rodzicami i dziećmi.

Hipotezy pomocnicze: 1/ osłabiona więź uczuciowa występuje daleko częściej u dzieci z niepowodzeniami szkolnymi aniżeli u dzieci bez tych niepowodzeń, 2/ czynniki wpływające na osłabienie więzi uczuciowej wpływają równocześnie na zmiany zachowania się dzieci z niepowodzeniami szkolnymi prowadząc do zachowań dewiacyjnych /manifestowanie niechęci do nauki, ucieczek ze szkoły, wagarów, postaw agresywnych i wrogich/.

4. Metody i techniki zbierania informacji empirycznych, przedmiot badań

Przedmiotem badań są uczniowie szkoły podstawowej z klas V, VI, VII, VIII. Badaniami objęto 30 uczniów z niepowodzeniami szkolnymi oraz ich rodziców i 20 uczniów bez tych niepowodzeń i ich rodziców. Uczniowie zostali wybrani na zasadzie celowego doboru próby. Metoda ta nie pretenduje do metody reprezentacyjnej. Oznacza to, że osiągniętych tą metodą wyników nie można uogólniać i odnosić do całej populacji. Badania te co do zakresu mają charakter cząstkowy i diagnostyczny. Służą poznaniu wycinka rzeczywistości, mogą następnie stanowić podstawę dla metabadań, w badaniach o ogólniejszym charakterze.

Dla rozwiązania wyróżnionego problemu zastosowano następujące metody: 1. Wywiad środowiskowy, 2. Wywiad bezpośredni, 3. Wywiad pośredni przeprowadzony za pomocą kwestionariusza, 4. Analiza dokumentów urzędowych.

Wysunięty problem wymagał dla jego rozwiązania zastosowania kilku technik, które w maksymalnym stopniu miały służyć w zdobyciu potrzebnych informacji, a mianowicie: 1/ rozmowy bezpośredniej z dziećmi z niepowodzeniami szkolnymi w oparciu o anamnestyczny plan rozmowy, 2/ ankiety dla dziecka opartej na skategoryzowanym kwestionariuszu, 3/ wywiadu bezpośredniego z matkami

dzieci z niepowodzeniami szkolnymi w oparciu o kwestionariusz częściowo skategoryzowany, /który w tym przypadku wykorzystany został w badaniach ankietowych/ oraz 4/ techniki ukierunkowanych wypracowań. Temat prac pisemnych brzmiał: "Jak układają się moje stosunki z rodzicami". Po napisaniu wypracowania miały się zastanowić i napisać, czy istniejące stosunki w rodzinie dobre, bądź złe mają wpływ na ich wyniki w nauce.

5. Analiza ustalonych w badaniach wybranych determinant osłabiających więź uczuciową między rodzicami i dziećmi

Wielu autorów prac zajmujących się tym problemem, a szczególnie J. Skorubska-Sobańska, H. Spionek, M. Tyszkowa, St. Gerstmann i J. Rembowski wyłonili szereg czynników determinujących te stosunki. Kilka bardzo istotnych z nich zostało wymienionych przy okazji przytaczania poglądów tych autorów na omawiane zjawisko - ujemnego wpływu osłabionej więzi uczuciowej między dziećmi a rodzicami na niepowodzenia szkolne.

Konkretyzując zagadnienie czynników determinujących osłabienie tej więzi, uwagę skoncentrować należy na tych, które wymienione były w pracach wyżej wymienionych autorów i pojawiły się w moich zebranych materiałach.

Analiza danych charakteryzujących środowiska rodzinne grupy dzieci drugorocznych i dzieci bez niepowodzeń szkolnych prowadzi do wniosku, że na osłabienie więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi nie ma wpływu jeden wyizolowany czynnik. Dla wystąpienia zjawiska osłabienia tej więzi konieczne jest wystąpienie szeregu czynników egzogennych w skumulowanej postaci, o charakterze funkcjonalnym.

Stąd istnieje konieczność przedstawienia rozmaitych czynników determinujących osłabienie więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi w tej właśnie postaci. Dopiero łączne przedstawienie tych czynników może stanowić podstawę do wyciągnięcia wniosków uogólniających.

Z tego względu prezentuję czynniki osłabiające więź uczuciową rodziców i dzieci w poniższej tabeli nadając im postać skumulowaną. Prezentacja czynników warunkujących osłabienie więzi uczu-

ciowej między rodzicami i dziećmi - jak wynika z analizy zebranego materiału - obejmuje dane odnoszące się do: 1/ stanu materialno-ekonomicznego, 2/ poglądów rodziców, 3/ stosowania systemów nagród i kar, 4/ charakteru stosunku między rodzicami, 5/ alkoholizmu, 6/ cech charakteru dzieci i cech charakteru rodziców.

Tabela 1. Czynniki osłabiające więź uczuciową rodziców i dzieci

Czynniki warunkujące osłabienie więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi	Osłabiona więź uczuciowa między rodzicami i dziećmi
1	2
1. Stan materialno-ekonomiczny - niedostateczny - dostateczny - dobry - bardzo dobry	8 4 2 -
2. Poglądy rodziców - konserwatywne - postępowe	7 -
3. Kary - bardzo surowe - surowe - łagodne	7 21 -
4. Stosunki między rodzicami - bardzo złe - złe - dobre - bardzo dobre	8 3 1 -
5. Alkoholizm - występuje - nie występuje	6 -
6. Cechy charakteru dzieci - wady - zalety	9 5
7. Cechy charakteru rodziców - wady - zalety	9 8
Razem:	98

Uwaga: Suma czynników warunkujących osłabienie więzi uczuciowej między rodzicami i dziećmi jest większa od liczby rodzin ponieważ w wielu środowiskach rodzinnych wystąpiło ich kilka równocześnie.

Powyższa tabela pozwala na bardziej skonkretyzowane spojrzenie na czynniki osłabiające więź uczuciową. W tabeli tej skoncentrowane są czynniki wpływające na osłabienie tej więzi, jednakże bez ukazania ich wpływu na niepowodzenia szkolne. Ukazanie tego związku wymaga dalszej pogłębionej analizy co powinno przebiegać poprzez analizę porównawczą wpływu więzi uczuciowej na niepowodzenia szkolne w grupie dzieci drugorocznych i grupie uczniów bez niepowodzeń szkolnych. Przedstawienie tego zagadnienia musi być poprzedzone konkretyzacją czynników wpływających na osłabienie więzi uczuciowej pomiędzy rodzicami i dziećmi. Wśród wielu należy wyeksponować te, które posiadają wartość kauzalną. Należy do nich: alkoholizm rodziców, złe bądź b. złe stosunki między rodzicami, surowe lub b. surowe stosowanie kar, niedostateczne warunki materialno-bytowe, spaczne bądź konserwatywne poglądy rodziców na wychowanie dzieci, niektóre wady psychosomatyczne dzieci bądź rodziców. Większość tych czynników w danym środowisku rodzinnym występuje w postaci skumulowanej.

6. Wpływ więzi uczuciowej na niepowodzenia szkolne w grupie uczniów drugorocznych i w grupie uczniów bez niepowodzeń szkolnych w świetle analizy porównawczej

W celu rozwiązania tego problemu należy ukazać:

- 1/ czy i jakie zależności zachodzą pomiędzy eksponowanymi czynnikami warunkującymi osłabienie więzi uczuciowej a niepowodzeniami szkolnymi,
- 2/ czy i w jakim stopniu osłabiona więź uczuciowa między dziećmi i rodzicami wywiera wpływ na niepowodzenia szkolne.

Analizie porównawczej - jak wynika z powyższego - podlegają dwie grupy: dzieci z niepowodzeniami szkolnymi, a w szczególności drugoroczne oraz druga grupa dzieci legitymująca się bardzo dobrymi osiągnięciami w nauce. Realizacja tego zamierzenia wymaga przedstawienia warunków osłabiających więź uczuciową między

rodzicami i dziećmi i wpływu tego osłabienia na niepowodzenia szkolne. Zagadnienie to przedstawiono w poniższej tabeli:

Tabela 2. Czynniki osłabiające więź uczuciową rodziców i dzieci a niepowodzenia szkolne

Czynniki warunkujące osłabienie więzi uczuciowej	G r u p y			
	D		N	
	liczba	%	liczba	%
1	2	3	4	5
1. Stan materialno-ekonomiczny				
- niedostateczny	11	36,6	1	5,0
- dostateczny	8	26,7	1	5,0
- dobry	8	26,7	4	20,0
- b. dobry	3	10,0	14	70,0
Razem:	30	100,0	20	100,0
2. Poglądy rodziców				
- konserwatywne	22	73,3	6	30,0
- postępowe	8	26,7	14	70,0
Razem	30	100,0	20	100,0
3. Kary				
- b. surowe	7	23,3	-	-
- surowe	21	70,0	4	20
- łagodne	2	6,7	9	45
Razem	30	100,0	13	100,0
4. Stosunki między rodzicami				
- b. złe	8	26,7	-	-
- złe	3	10,0	-	-
- dobre	15	50,0	10	50
- b. dobre	4	13,3	10	50
Razem	30	100,0	20	100,0
5. Alkoholizm				
- występuje	6	20,0	-	-
- nie występuje	24	80,0	20	100,0
Razem	30	100,0	20	100,0
6. Cechy charakteru dzieci				
- wady	21	36,2	12	23,5
- zalety	37	63,8	39	76,5
Razem	58	100,0	51	100,0

1	2	3	4	5
7. Cechy charakteru rodziców				
- wady	16	41,0	4	8,5
- zalety	23	59,0	43	91,5
Razem	39	100,0	47	100,0

Uwaga: D - grupa dzieci drugorocznych, N - grupa dzieci bez niepowodzeń.

Z danych zawartych w tabeli wynikają określone wnioski. W grupie dzieci drugorocznych częściej stwierdza się niedostateczne warunki materialno-ekonomiczne /36,6 %/, aniżeli w grupie dzieci bez niepowodzeń szkolnych /5 %/. Ta ostatnia grupa dzieci posiada częściej dobre i b.dobre warunki bytowe /90%/. .

Zjawisko konserwatyzmu rodziców w poglądach na sprawy wychowawcze dzieci stwierdza się w 73,3 % w grupie dzieci drugorocznych, kontrolnej tylko w 30 %.

W grupie dzieci drugorocznych rodzice częściej stosują bardzo surowe, bądź surowe kary /93,3 %/, w grupie kontrolnej w 45 % stosowane są kary łagodne.

Stosunki między rodzicami w grupie dzieci drugorocznych występują jako złe lub bardzo złe w 36,7 %, zaś w pozostałej grupie zjawisko to w ogóle nie występuje, podobnie w tej grupie nie występuje w ogóle zjawisko alkoholizmu, w przeciwieństwie do grupy drugorocznych, w których zjawisko alkoholizmu występuje w 20 %.

Analiza porównawcza pozwala stwierdzić, że sprawcze negatywne czynniki, wpływające na osłabienie więzi uczuciowej występują w różnym stopniu przede wszystkim w grupie dzieci drugorocznych. Stąd można wnioskować, że czynniki te mają wpływ na niepowodzenia szkolne.

Zjawisko występowania w środowiskach rodzinnych, z których wywodzą się dzieci drugoroczne, wielości czynników warunkujących osłabienie więzi uczuciowej pomiędzy rodzicami i dziećmi wywiera znaczący wpływ na niepowodzenia szkolne tej grupy dzieci.

Stwierdzenie to jako uzasadnione w świetle zebranych danych empirycznych potwierdza wysuwaną hipotezę, że osłabiona więź uczuciowa występuje o wiele częściej u dzieci z niepowodzeniami

szkolnymi aniżeli u dzieci bez tych niepowodzeń. Potwierdzają również hipotezę, że czynniki - osłabiające więź uczuciową pomiędzy rodzicami i dziećmi - wpływają równocześnie na zmianę zachowania się dzieci z niepowodzeniami szkolnymi prowadząc do zachowań dewiacyjnych, szczególnie niechęci do nauki, ucieczek ze szkoły, wagarów.

7. Postulaty socjopedagogiczne w zakresie poprawy poziomu interakcji społecznych w środowisku rodzinnym

W zakresie postulatów socjopedagogicznych należy zaakcentować niżej podane sposoby podniesienia zdolności wychowawczej rodzin, w których funkcjonują czynniki osłabiające więź uczuciową między rodzicami i dziećmi, a mianowicie:

1. Zintensyfikować możliwie wszystkie czynniki społeczne, których udział winien zaznaczyć się w procesie pedagogizacji rodziców.
2. Proces pedagogizacji rodziców winien zmierzać do podniesienia kultury współżycia pomiędzy rodzicami.
3. W programie pedagogizacji rodziców, w odniesieniu do rodziców posiadających dzieci wykazujące niepowodzenia szkolne, należy szerzej uwzględnić problem właściwego stosowania systemu nagród i kar oraz sposoby kształtowania społecznie pożądanых postaw i osobowości dzieci.
4. W procesie pedagogizacji rodziców winny być uwzględnione problemy z psychologii wychowania, wyjaśniające wpływ rozmaitych bodźców środowiskowych, szczególnie środowiska rodzinnego na efekty dydaktyczno-wychowawcze.
5. Proces doskonalenia umiejętności pedagogicznych rodziców winien doprowadzić do zrozumienia przez rodziców, że środowisko rodzinne nerwicogenne ma zdecydowanie negatywny wpływ na osiągnięcia szkolne dzieci.

PRZYPISY

- 1 M. Tyszkowa, Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka, Warszawa PWN, 1964 s. 64
- 2 J. Rembowski, Więzy uczuciowe w rodzinie, Warszawa PWN, 1972 s. 69

- 3 J. Ekel, J. Jaroszyński, Mały słownik psychologiczny, Warszawa, WP 1965 s. 35
- 4 St. Gerstmann, Rozwój uczuć, Warszawa WSiP 1976 s. 7, 14
- 5 Cz. Kupisiewicz, Podstawy dydaktyki ogólnej, Warszawa PWN 1976 s. 258
- 6 J. Konopnicki, Powodzenia i niepowodzenia szkolne, Warszawa PZWS 1966 ss. 18-20
- 7 E. Bielicki, Patologia środowiska rodzinnego jako źródło determinat zachowań dewiacyjnych, Studia Pedagogiczne, Bydgoszcz 1976 nr 2 s. 157
- 8 Cz. Kupisiewicz, Podstawy..., op. cit. s. 258
- 9 H. Spionek, Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych, Warszawa PZWS 1970 s. 152
- 10 J. Skorubska-Sobańska, Wzajemne stosunki między młodzieżą a dorosłymi, Materiały do nauczania psychologii, Seria II, T. 7, Warszawa 1970 ss. 206-207
- 11 J. Skorubska-Sobańska, Osiągnięcia szkolne młodzieży a charakter jej stosunków z rodzicami, Psychologia Wychowawcza, T. 5, Warszawa 1963 nr 5 s. 434
- 12 Tamże, s. 429-430
- 13 J. Pieter, Zarys metodologii pracy naukowej, Warszawa PWN 1975 ss. 64-65

ШКОЛЬНЫЕ НЕУДАЧИ КАК ПОСЛЕДСТВИЯ ОСЛАБЛЕНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СВЯЗИ ДЕТЕЙ И РОДИТЕЛЕЙ

Резюме

В статье указаны результаты исследований выше указанной проблемы. Экспонируется в ней факт раскрытия ряда элементов семейной среды, обуславливающих ослабление эмоциональной связи между родителями и детьми, что было причиной школьных неудач этих последних. Исследования по своему характеру были диагностичны и сравнительны, исследовано так сказать тридцать случаев детей второгодников и двадцать без школьных неудач.

DIE SCHULISCHEN MISSEFOLGE ALS ERGEBNIS DER SCHWACHUNG DER GEFÜHLBINDUNG ZWISCHEN DEN KINDERN UND DEN ELTERN

Zusammenfassung

Im Artikel wurden die Forschungsergebnisse des genannten Problems dargestellt. Man exponiert die Tatsache der Entdeckung vieler Faktoren des Elternmilieus, die die Schwächung der Gefühlbindung zwischen den Eltern und den Kindern voraussetzen. Das beeinflusst die schulischen Misserfolge der Kinder. Die Forschungen haben den diagnostischen und vergleichenden Charakter gehabt, man untersuchte 30 Fälle der sitzengebliebener Kinder und 20 Kinder ohne die schulischen Misserfolge.